

فهرههنگا گولس

فارسى – كوردى

مسعود خالد گولى

دهزگهها سیریر یا چاپ و وهشانئ

خودانئ ئمئیاری: حافظ قاضی
سهرنقیسه: مؤید طیب

- * کتیبها هژمار (۲)
- * فهرههنگا گولی (فارسی - کوردی)
- * مسعود خالد گولی
- * دههینانا هونهری و کومپیوتهر: م. خ. گولی
- * بهرگ: بهیار جهمیل
- * خواهشنقیسی: یوسف بهرواری
- * چاپا ئیکئی
- * ژمارا سپاردنئ: (۳۴) ساللا ۲۰۰۲
- * چاپخانه: وهزارهتا پهروهردئ - ههولیر
- * تیراژ: (۵۰۰) دانه

(مافین چاپکرنئ دپاراستینه)

پیشگوئن

نقیسه‌ر و هۆزاتقانیین مه‌ بین کلاسیک مشه په‌ یقین فارسی بکار ئیناینه‌ د
نقیسه‌یین خوه‌ دا و ئه‌و ژێ قه‌دگه‌رت بۆ کاودانیت وی سه‌رده‌می. ئیرو ده‌می ئه‌و
ده‌ستنقیسه‌یین وان دکه‌قنه‌ به‌ر ده‌ستیین مه‌، ئه‌م دکه‌قین ئالوزیان ژ به‌ر کو زمانی وان
تیکه‌له‌ک بوو ژ زمانیین: (کوردی، فارسی، تورکی و عه‌ره‌بی)، و تنی تشتی کو مه‌ ژ
قان ئالوزیان بینته‌ ده‌ر دی قاموس بن. ئه‌قه‌ ب نسه‌ت نقیسه‌یین کلاسیکیین مه‌، ژ
لایه‌کی دیشه‌ ئه‌م (کورد) وه‌ک ملله‌ته‌کی زولم لیکری، هه‌رده‌م مالیت مه‌ ل ملین مه‌
بووینه‌ و ئه‌م بیته‌ ده‌ره‌ده‌ری وه‌لاتین خه‌لکی بووین، ب تاییه‌تی ل نیقا دووی ژ
چه‌رخێ بۆری کو قی ده‌ره‌ده‌ریی سنوور به‌زاندن و گه‌هشتبوو دوورترین جه‌ ل سه‌ر
رویی ئه‌ردی. پیرانیا قان ده‌ره‌ده‌ران ل ئیرانی ئاکنجیبوون و بۆ ماوه‌یی پتر ژ بیست
سالان دگه‌ل ئیرانیان ژیان و زاروکیین وان د خواندنگه‌هین ئیرانیان قه‌ و ب زمانی
ئیرانیان (فارسی) خواندن و نقیسه‌یین. ئه‌قرو پشته‌ی قوربانیدانه‌کا زیده‌، نیمچه
ئازادی یه‌ک ل هه‌رئما کوردستانا عیراقی هاتیه‌ ده‌ست و ب ره‌ف ره‌ف ئه‌ف
ده‌ره‌ده‌ره‌ یی قه‌ستا وه‌لاتی خوه‌ یی خوشتی دکه‌نه‌قه‌. ئاقه‌دانی و پیشقه‌چۆن ژ
گه‌له‌ک ئالیانقه‌ ئه‌قرو ل کوردستانا عیراقی یا گه‌هشتی یه‌ ئاستین بلند و به‌رده‌وامن
ژی لسه‌ر، به‌لام ژ لایین بزاقا ره‌وشه‌نبیری قه‌ هیشتا نه‌گه‌هشتیه‌ ئاستی پیبوست، و
وه‌کی ئه‌م دبیین هه‌ر ره‌وشه‌نبیره‌ک ژ ئالیی خوه‌قه‌ یی بزاقی دکت کو قی بۆشایی
داگرت و ژ وان ژێ زارۆکیین وان ده‌ره‌ده‌را بین کول ئیرانی ب زمانی فارسی
خواندین و ئه‌قرو دقین ب ریکا قه‌له‌می خوه‌، خزمه‌تا ره‌وشه‌نبیری یا وه‌لاتی خوه‌
بکه‌ن.. ئه‌ف خه‌مخوره‌ دو جوینن؛ جوینه‌ک ژ وان ئه‌ون کو دقین ب ریکا
وه‌رگپران (وه‌رگپران ژ فارسی بۆ کوردی) خزمه‌تی بکه‌ن، کو ئه‌و دبیین نویترین و
گرنگترین په‌رتوکیین جیهانی ب زمانی فارسی که‌فتینه‌ به‌ر ده‌ستین فارسی زانان،
له‌ورا ئه‌و ژێ چه‌ز دکه‌ن زوی وان په‌رتوکان ب زمانی کوردی داننه‌ به‌ر ده‌ستین
ملله‌تی خوه‌. جوینی دووی ژێ ئه‌ون بین کو ب قه‌له‌می خوه‌ و ب هه‌زا خوه‌، خوه‌

ثاڤيتينه مهيدانئ، بهلام هندهك ژ ڦي جوينئ دووئ ب زمانئ فارسي هزر دكن و ب كوردئ وئ هزرئ دادرئژن. دياره ژئ ئەڤ ههردو جوبنه گهلهك پيدڤئ قاموسهكئ نه كو بو وان بېته هاريكار، بوئه ژئ مه پېڤكول كر بو دانانا ڦئ قاموسئ.

ژ بوئو كو خوهندهڤان ئاگههداري چهوانيا بهرههڤكرنا ڦئ قاموسئ بڤن، من ل ژئير ب چهند خالان تېبيني بيئن خوه رېزكرينه:

* يا زانايه كو زمانئ ئيراني(نهكويئ فارسي)، تېكهلهكه ژ گهلهك زمانان، وهكي(ئنگليزي، توركي، روسي، سرباني، سانسكريتئ، عهرهبي، عبري، فرهنسي، يووناني، مهغولي، هندي، ئوردويي، فارسي، كوردئ و.....هتد) و ههگهر من ڤيا بابا قاموسا (ئيراني - كوردئ) چيكهه، دا هينگئ مهجبوور بڤم كو هندي په يڤئ ب زمانئ سلال من ناڤ لئ ئيناي د قاموسا خوه دا دهستنيشان بكهه ب مهرحهكي كو ئيرانيان ئەو ب كار ئينابن و خوبايه ژئ كو ب تنئ ئەو په يڤئ ب زمانئ (عهرهبي، فرهنسي، توركي، ئنگليزي و يووناني)، د ناڤ قاموس و نقيسينئ ئيرانيان دا ب بهرچاڤ دكهڤن، رهنكه گهلهك پتر بن ژ په يڤئ فارسي بخوه، بوئه ژئ من خوه ژ قاموسا (ئيراني - كوردئ) دوور خست، ئەو تئ نه كو ئەو په يڤئ ئيرانيان ژ بيانان وهرگرتين و وهكي خوه دارشتين، يان ژئ ئەو په يڤئ كو وهكي خوه مابن لئ بو هندهك واتايين دي لكار بن، من وهرگرتينه، ژ بهر كو نهو ئەو مولكئ فارسا بخوه نه.

* من نهڤيا ئەز سئ چارټيكن په يڤئ ڦئ قاموسئ ب هه مي پيشگر و پاشگر و كورتكري و.....هتد) بينمه خوار، چيتر بيژين: په يڤهك كو هه مان په يڤ چندين پيشگر و پاشگران وهردگرت و هه مان په يڤ دهيتته سفككرن و پشتي دهيتته سفككرن، ديسان دگهل وان هه مي پيشگر و پاشگران دهيتته ڤه و دوباره و سئ باره و چهندياره بوونا هه مان په يڤ ب چهند رهنگين دي و.....، من ئەڤ چهنده ب پيدڤئ نهديتبه و نابينم ژئ، لئ بو ساناهي ئبخستان من هه ر د ڦئ قاموسئ دا(ل بهر په رين ١٨-٣٠)، بابته تئ (چهند خالين گرنه و پيدڤئ ژ دهستورا زمانئ فارسي) بهرههڤكريه، بو زانين.

* هەر دیسان ب نسیبەت ژێدەرەکی و کا چەند کار ژێ دەردکەفن، وەکی نمونە ژێدەرئ (رفتقن: چۆن)، ئەو کارێن کول هەمی دەمان و بۆ هەمی کەسان ژ قی ژێدەرئ دەردکەفن ب تنی پتر ژ شیتست کارانە، ئەقە و ژ بلی کارێن فرمان و تیبەر و تی نەپەر و.....هتد. د قی قاموسی دا من چەندەک ژ ئیناینە و ئەقین دی ژ لسهەر خواندەقانی فەر دبت کو خوە بگەهینتە دەستورا زمانئ فارسی، و ژ بۆ ئاسانکرنا کاری خواندەقانی مە د قی قاموسی دا هەندەک ژ دەستورێن دەستپیککی و د هەمان دەم دا گرنگ و بنگەهین بەرەهە فکرینە.

* ب نسیبەت بلیفکرن (تلفظ) ا په یقین فارسی:

- پرایا په یقان ب چەندین رەنگان دەینە بلیفکرن، کو ئەف جیاوازا بلیفکرنئ ژئ، ب بەرفرەهیا ئاخا ئیرانی و ب مشەیی یا نەتەوان قە گرێدایە و هەر کەسەکی یان هەر دەقەرەکی ب رەنگەکی ئەو په یف بلیفکرینە.. لئ من لقیەر پیکۆل کریە بلیفکرن ژ هەمیان بەرەلاقتەر دەستنیشان بکەم و بۆ قی چەندی ژئ من مفا ژ قاموسان وەرگریە. ئەقە سەرەرایئ کو من مفا ژ دوازدە سالین خواندنا خوە ب زمانئ فارسی و تیکەلیا خوە یا هەقەدە سالان دگەل ئیرانیان دیتیه. و سەرەرایئ قی چەندی ژئ، من نەشیاپە و نەشیم ژئ بدروستی چەوانی یا بلیفکرن په یقین فارسی، ب نقیسین، بۆ گوہین وە بدەمە ناساندن، ژ بەرکو من مفا ژ رینقیسا لاتینی دیتیپە - یا کو من چیتترین ریک دیتی بۆ قی ئەرکی - و ئەف رینقیسە رەنگە بدروستی تیرا زمانئ کوردی نەکریت، ئەقجا چ بگەهتە زمانەکی بیانی کو ئەو ژئ فارسی بت. بۆ نمونە مە چوار رەنگین (و) ا د رینقیسا لاتینی دا بۆ زمانئ کوردی بکارئیناینە کو ئەو ژئ (O- Ū- U- W) نە، هەرچەندە چیدبت د زمانئ کوردی دا بەس بۆ قی تیبی ب تنی ئەم پیدقی چەند رەنگین دی ژئ بین، ئەقە و د زمانئ فارسی دا ئەف گومانە نامینت و دی بیژین: ئەف چوار رەنگە و ئەو چوارشپوہ بلیفکرنە تیرا تیبیا (و) ا فارسی ناکن. هەرچەندە مەرەم ژ دانانا قی قاموسی نە ئەوہ کو ئەم چەوانیا بلیفکرن په یقان بدەینە ناساندن و چیدبت ژئ هەند گرنگی یا خوە نەبت.

* دیسان بۆ هەندەک تیبیان ئەز مامە مەحتل کا کیژان تیبیا لاتینی بکار بینم، وەکی: (ث، ح، ذ، ص، ض، ط، ظ، ع، غ). هەندەک ژ وان من وەکی ئیرانیان کا

چهوان بلیف دکن، تیههکا لاتینی ب ههمان بلیفکرن ژیره دانایه، وهکی:

- بۆ تیپین (ت، ط) من تیپا (T) یا لاتینی بکار بریه، ژ بهرکو ئیرانی ههر دو تیپان ب یهک ئاواپی بلیف دکن.

- بۆ تیپین (ث، س، ص) من تیپا (S) یا لاتینی نقیسی یه، ژ بهرکو ئیرانی ههر سۆ تیپان ب یهک ئاواپی بلیف دکن.

- بۆ تیپین (ذ، ز، ض، ظ) من تیپا (Z) یا لاتینی دانایه، ژ بهرکو ئیرانی ههر چوار تیپان ب یهک ئاواپی بلیف دکن.

- بۆ تیپین (ح، ه) من تیپا (H) یا لاتینی وهگرته، ژ بهرکو ئیرانی ههر دو تیپان ب یهک ئاواپی بلیف دکن.

ههروهسا بۆ ههر دو پهیشین (ع، غ) کومه د رینقیسیا لاتینی دانین، ئەز فهگه ریا یه سهردهستوورا مه یا کوردی و کا ئەم د کوردیی دال شوینا فان ههر دو پهیشان ب رینقیسیا لاتینی چ بکار دئینین، من ههمان د فارسییی دا ژی بکار ئیناینه، ئانکو:

- ههگه ر تیپا (ع)، (فتحه) لسه ر بت، من تیپا (E) یا لاتینی ژیره دانایه.

- ههگه ر تیپا (ع)، (کسره) لبن بت، من تیپا (Ê) یا لاتینی ژیره دانایه.

- ههگه ر تیپا (ع)، (ضمه) لسه ر بت، من تیپا (U) یا لاتینی ژیره دانایه.

- ههگه ر لدویف تیپا (ع) را، تیپا (و) هاتبت، من تیپا (Û) یا لاتینی ژیره دانایه.

- ههگه ر لدویف تیپا (ع) را، تیپا (ا) هاتبت، من تیپا (A) یا لاتینی ژیره دانایه.

- ههگه ر تیپا (ع) ل نیفا پهیشی یان دویماهی یا پهیشی هاتبت، من (´) ژیره دانایه.

- بۆ تیپین (غ، خ) ههر دووان من تیپا (X) یا لاتینی وهگرته یه. ههرچه نده ل

دهشهرین ژیک جیاوازین ئیرانی ههر دو تیپین (غ، ق) ب رهنگین ژیک جیاواز

دهینه بلیف کرن، بۆ نمونه: ل باکورئ ئیرانی ههر دووان (غ) بلیف دکن، ل باشوورئ

دهشهر (فارس) ههر دووان (ق) بلیف دکن و ل دهشهر (کرمان) ههر دووان ب

(ق) هکا وهسا بلیف دکن کو دهنگی (خ) ژی ژئ دهیت، لی ل قیره مه بۆ تیپا (ق)،

سەرچاویڤن زمانی فارسی

دهسته یه کا گرنګ ژ زمانان ب زمانین (هندوئهوروپي) هاتینه ناڅکرن، کوئه و ژي ئه څه نه: هیتی - ئه رمه نی - بالتی و سلاقی - ئه لبانی و څه نیزی و ئیلیری - یه ونانی - تورکی و فریژی - کلتی (سلتی) - لاتینی - تخاری (اګنی و کوچی) - ژیرمه نی و هندوئیرانی (ئاریایی).

و پشکه کا گرنګ ژ زمانین هندوئیرانی، کو مین زمانین ئیرانی نه کول په ی گورانکاریین کو ب سهردا هاتین، لسهر سی جوینین ژیری هاتینه دابه شکرن:

(أ) زمانین ئیرانی یین که څن

(ب) زمانین ئیرانی یین ناڅین

(ج) زمانین ئیرانی یین نهو

هه ر ئیک ژ څان هه ر سی جوینا بخوه ژي، ژ چهند زمانه کان پیک دهین کودی لڅواری بهرچاڅ که یین:

(أ) زمانین ئیرانی یین که څن

زمانین ئیرانی یین که څن ژ څان زمانان پیک دهیت:

۱- میدی: زمانی شاهین سنسلا میدی و خه لکی روژئاڅا و ناڅه راستا ئیرانی بوو. ژ سالا (۸۳۵) ئی بهری زایینی و هیرڅه د نڅیسارین شاهین ئاشوور دا ناڅی میدی یان هاتیه.

۲- پارسی یا باستان: ئه څ زمانه یی تایبته بوو ب خه لکی دهڅه را (پارس) څه و پشتی شاهین هه خامه نشی یا هاتینه سهر حوکمی، ئه څ زمانه ل سهرانسه ری ئیرانی به لاقه بوو. نڅیسارین داریوش مه زن و شاهین دی یین هه خامه نشی کو لسهر بهرا هاتینه نڅیسین، ب فی زمانی نه.

۳- نافيستايي: زماني نافيستايي زماني پشکهک ژ خه لکي ده قهرين روژهلان و باکوري روژهلان نيراني بوو و پهرتوکا پيروزا زهردهشت پيغهمبهري (نافيستا) ب قي زماني يه.

(ب) زمانين نيراني يين نافيين

ئهف کومه زمانه دکه قنه د نافيهران زمانين که فن و نهو يين نيراني دا. زوي ب زوي مروث نکارت بيژت کا ل کيژان ده مي ئهف زمانه هاتيه قادي، لي ژ نقيسارين شاهين هه خامه نشي يان ديار دبت کول دويمهيا سهردهمي دهسته لاتداري يا هه خامه نشي يان (دوريت چهرخي چواري بهري زابيني)، کومه زمانين نيراني يين نافيين هاتينه مهيداني، ژ بهر کول قي ده مي بوو کو هيدى هيدى زماني پارسي يا باستاني بهرهف چونه ييي قه دچو، نه خاسمه ژ لايي دستووري قه مشه شاشي که تبونه قي زماني.

زمانين نيراني يين نافيين کو هندهک پاشماي ژي ماینه، ئه قين ژيرينه:

۱- پارتي (پهله قي يا نيشکاني): ئهف زمانه تاييهت بوو ب خه لکي ده قهرا خوراسان کو د ناقدار بوون ب (پارت). ده مي کو نيشکاني ژ قي ملله تي هاتينه سهر حوکمي، ئهف زمانه ل هه مي نيراني به لاف بوو و پشتي وان ساساني ژي ههر ب قي زماني ئاخفتن و نقيسين. ژ زماني پهله قي يا نيشکاني چو نه مایه، دبيژن سهردهمي نيشکانيان هفتي پهرتوک ب قي زماني هه بوون و ژ وان پهرتوکان: (مروک - سندهاد - يوسيفاس - سيماس و..... هتد)، لي نهو چوژ وان نه ماینه و ب تني پهرتوکه کا بچوبک يا ماي ب نافي (درخت آسوريک).

۲- پارسي يا نافيين: ئهف زمانه، زماني فه رمي يي وه لاتي نيراني بوو ل سهردهمي ساسانيان. ژ قي زماني مستهک ژ خارره کي ماینه. پييتقي يه قي ژي بزاني کو پشتي عه رهبان ب سهر ده قهري دا گرتي، پهرتوکين پهله قي مانه د جه دا و سهد و چهند سال بوړين هه تا کو (ابن مقفع) ي پهرتوکين (کليله و دمنه) و (خداینامه) ژ پهله قي کرينه عه رهبی و هندهک پهرتوکين دي هه تا سه دسال

حفتی (ئانکو شهس سه دسالا پشتی هینگی) ژی هیشتا خوانده فانیین خوه هه بوون ب تایبته ل دهقرا خوراسانی، بهلی ئه و تشتی کو عه ره بان بی سه روبه ر کرین، مه غولیا ئه و بی بنیات کرن. سه ره رای قی ویرانی، هنده ک په رتوک نهو ژی ماینه، وه کی: [کارنامه اردشیر بابکان - یادگار زیران (کو شه رنما گه رشاسی یه دگه ل ئه رجاسی) - زردهشت نامه - خسرو گواتان (خسرو قباد) - پشکین ئاقیستایین (کو هه ر پینج پشکین: «یسنا، یشتها، ونیداد، ویسپرد و خرده ئاقیستا» نه) - په رتوکین ئولی و چهند په رتوکین دی ژی].

۳- سغدی: ئه ف زمانه ل وه لاتی (سغد) - کو «سه مه رقه ند و بوخارا» سه نته رین قی وه لاتی بوون - به ریه لاث بوو و دهاته هژمارتن زمانی نیف نه ته وی بی ئاسیایا ناقه راست و سه رچه قین قی زمانی دگه هشتنه وه لاتی چینن ژی. ئه ف زمانه ل ژیر کارتیکرنا زمانین فارسی و تورکی هیدی هیدی ژ مه دیدانی رابوو.

۴- خوته نی: ئیک ژ زمانین ئیرانی بین ناقینه کول که قنه وه لاتی (خوته ن - ل باشووری رۆژهلای قی کاشغیری یه -) ب قی زمانی دئاخفتن.

۵- خواره زمی: زمانی دهقرا خواره زم و دهور و به رین روباری جه یحون بوو و خویایه کو تا چه رخی هه شتی بی کوچی ژی هیشتا مابوو و پاشان جهی خوه دایه زمانی فارسی و زمانی تورکی. شوین مایین زمانی خواره زمی هه می ب خه تی عه ره بی نه، به لی هیشتا هه می بدروستاهی نه هاتینه راکرن، ژ بهر کو ئه و خه تی پی هاتیه نقیسین بی بی خال و بی لئانندن (تحریک) بوو.

(ج) زمانین ئیرانی بین نهو

ئه ف کۆمه زمانه ژ فان زمانین ژیری پیک دهیت:

۱- فارسی یا نوی (دهری): ئه ف زمانه سه ره تا ل دهقرا خوراسانی لکار بوو، و هیدی هیدی گه هشته ناف پایته ختی ساسانیان و پاشان بوو زمانی ده رباری (کوچکا شاهی) ژی و بویه ب قی ناخی (ده رباری: دهری) هاته نافکرن، و نوکه ژی هه ر ب قی زمانی دئاخفتن. ژ وان ناقدارین کو هه ر ل سه ره تا ب قی زمانی نقیسین و هاتینه